

Carl Romsee, konditor i særklasse, restauratør – og tidligere frontkjemper – fyller 90 år onsdag 7. februar.

Foto: BJØRN KRAY IVERSEN

Frontkjemper

er en alminnelig brukt betegnelse på norske frivillige til tysk tjeneste på østfronten 1941-45. Det var i prinsippet to typer avdelinger frontkjemperne meldte seg til. Noen avdelinger var rent tyske (Divisjon Viking/Regiment Nordland og senere Divisjon Nordland/Regiment Norge), andre hadde norsk befal og norsk kommandospråk, opprettet med hovedformål å støtte finenes kamp mot Sovjetunionen (Den norske legion, SS-skjegerkompani/SS-skjegerbataljon Norge). Fart i rekrutteringen ble det først da krigen mellom Tyskland og Sovjetunionen brøt ut i juni 1941. At Finland også var i krig på nytt mot samme motstander, ble utnyttet i NS-propagandaen. Personell som i mai 1941 hadde meldt seg frivillig til Norges SS, gikk i hovedsak inn i legionen. På kort tid meldte det seg mer enn 1.000 frivillige, som forpliktet seg til seks måneders verving etter utdanning. NS-ledelsen stilte dem i utsikt at de skulle delta som norske frivillige i finsk tjeneste. Dette skjedde ikke. Den norske legion ble underlagt tysk styring. De seks månedene ble til noe over ett år ved fronten.

I alt kom over 5.000 nordmenn i aktiv fronttjeneste på tysk side under krigen. Over 700 frontkjemper falt eller forble savnet på østfronten. Den avdelingen som hadde de største prosentvise tapene var Den norske legion, som mistet nesten 20 prosent av styrken. Frontkjemperne fikk etter krigen harde straffer som landsvikere.

(Kilde: Norsk krigsleksikon 1940-45. J. W. Cappelen's Forlag 1995).

Fra østfronten til Bellevue

Den norske legion

AV EINAR HAUGE NILSEN

For mer enn 50 år siden lå han i skyttergravene foran Lenin-grad og var en ørliten brikke i Hitlers forsøk på å knekke Sovjetunionen. I dag sitter han i sin trygdeleilighet i Førdesfjorden og ber om unnskyldning for det han var med på under krigen. Men beundringen for den norske Føreren, Vidkun Quisling, er det fremdeles mer enn en liten rest igjen av.

Han er en mangfoldig person og har opplevd mye. Carl Romsøe, som onsdag fyller 90 år. En kunstner som konditor, en fordums konge i Haugesunds restaurantverden, et renessansemenneske med frodig livsførsel og store vyer, ifølge gamle venner.

En belevn, gammel herre, som steller seg selv i leiligheten sin og gjerne hjelper andre som bor i eldresenteret i Førre. Men også med en fortid som frontkjemper, NS-medlem og landssvikdømt.

På hyllen over komfyren står en bronsebyeste av Vidkun Quisling, redet i siste liten fra Nasjonal Samlings partikontor i Haugesund i maidaagene 1945, mens byen jublet over tyskernes kapitulasjon.

Jeg vil på det dybeste be om unnskyldning for hva jeg var med på, begyner Carl Romsøe samtalen før vi har stilt et eneste spørsmål.

– For hva?

– Både for medlemskapet i NS og for at jeg var med i legionen. Det var feil. Men den gangen trodde jeg det var riktig. Vi som var med, følte oss ikke som landssvikere, men trodde vi gjorde det som var best for landet. Senere ble det lagt ut slik at vi hjalp fienden, men jeg så det ikke på den måten.

– Du var med i NS flere år før krigen. Vurderte du å melde deg ut da tyskerne angrep Norge?

– Nei, det gjorde jeg ikke. Det var et overfall, naturligvis, men jeg tok ikke avstand fra Quisling av den grunn.

Han hadde jeg stor tro på, sier Romsøe og tenner en sigar.

Jeg sluttet å røke et års tid men begynte igjen da det ble forbudt, minsktet han med et smil, før han fortsetter med en overraskende bemerkning:

Jeg regnet meg som en venn av Rabinowitz. Jeg var flere ganger på besøk hjemme hos ham og han besøkte oss på landstedet vi hadde den gangen. Da han måtte flykte, begynte det å gå opp for meg at tyskerne var ute etter

jødene. Jeg tenkte på å forsøke å hjelpe ham ut av landet, men fikk ikke gjort noe før han ble tatt.

– Rabinowitz var en velkjent og kunnskapsrik motstander av nazismen. Førte ikke samtalen til at du endret oppfatning?

– Det gjorde nok ikke det, dessverre. Men jeg husker at han hadde en karikatur av Hitler på veggen.

Kjøpmann Moritz Rabinowitz og familien hans ble uttryddet i Auschwitz. Carl Romsøe var heldig og kom velberget hjem fra østfronten til familie og konditori i Haugesund. Den norske legion hadde store tap men var trukket bort fra Leningrad da russerne brøt beleiringen og tyskerne begynte tilbaketrekkingen som ikke tok slutt før det endelige nederlaget.

– Du var en voksen mann midt i 30-årene, ingen forvillet ungdom, da du meldte deg til legionen?

– Arsakene var Quislings opprop om at vi måtte melde oss til kamp mot bolsjevismen. Quislings mening var å bygge opp en troverdig norsk hær som kunne overta når tyskerne hadde vunnet krigen og trukket seg ut av Norge. Det lyktes jo ikke, men vi trodde på det den gangen, sier Romsøe.

På Leningradfronten lå avdelingen hans en tid ved Ladoga. – Vi lå der for å hindre at Leningrad fikk forsyninger over isen, men vi klarte ikke det, vet du.

Han opplevde harde kamper med store tap, når russerne brøt gjennom skyttergravslinjene og ble slått tilbake igjen. Samtidig var det en kamp mot den harde, russiske vinteren. Skjønt det var enda verre når vårløsningen kom og alt druknet i søle og likene som hadde vært skjult av snøen begynte å tine.

Han fikk ikke så mye opplyst, men minnet at han var hjem. Han fikk permisjon.

– Det var ikke særlig behagelig å gå i Haugesund i tysk uniform, sier han tørt. – Jeg ble nok uglesett av mange.

– Skjønte du årsaken?

– Ja, de fleste var jo imot Quisling og det han sto for.

I uniform gikk han også som propagandaleder i NS når han hengte opp plakater for partiet og verveplakater for Den norske legion.

– I ettertid er jeg klar over at jeg var på villspor, men det skjønte jeg ikke den gangen, sier han.

Konsekvent vil nok enkelte iallfall si at han var. Han hadde vært medlem av NS siden lenge før kri-

gen, og var som frontkjemper blant dem som fikk en streng dom.

Jeg fikk seks år, og sonet fire, forteller han. Mens han ventet på dommen var han internert leiren i Skårødal, sammen med mange andre fra byen og distriktet. Senere ble det opphold flere steder rundt i landet, siste stopp var skogshogst i Hallingdal.

– Det var jo en herlig tid. Jeg ble bedt om å være kokk og fikk kona til å sende med Haugesund Husmorskoles kokebok. Det gikk utmerket.

Hjemme igjen etter endt soning skulle en ny tilværelse bygges opp, og Romsøe begynte å planlegge Bellevue.

Tomten på høyden ved Eivindsvatnet hadde han kjøpt før krigen for 5.000 kroner. Restaurantfaring hadde han fra virksomheten ved Bytunet, med restaurant i etasjen over konditoriet.

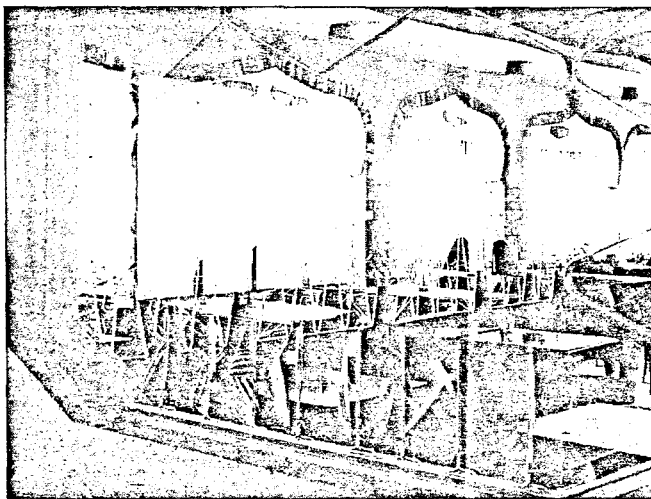
Jeg grunnla restaurantlaget i Haugesund, sier han og får det til å høres, ikke som skryt, men som konstatering av fakta. Mange som har levd lenge nok til å huske, vil

være enig. Også i at han, som han legger til i samme åndedrett, hadde byens beste konditori.

Byen hadde mange kafeer drevet av driftige fruer med en disk foran kjøkkendøren, og Totalen, som var en skikkelig kafe hvor det gikk avholdsfolk. Men restauranter fantes ikke, slår Romsøe fast.

Så det er ikke helt uten grunn at han tar æren for å ha innført restaurantkulturen i Haugesund da han kom hit fra Stavanger i 1935. Der hadde han gått i lære i farens konditori og dessuten perfeksjonert seg gjennom lengre opphold i Tyskland.

Romsøes konditori og restaurant ble en suksess men virkelig suksess i byens restauranter.

Mange vil huske interiøret fra Bellevue. Restauranten fikk begejstret omtale da den åpnet i 1956. Bygningen rommet også konditori, iskremlfabrikk og privateleilighet. Eherkonkursen ble den møbelforretning og så Steiner-skole. (Privat foto)

liv ble han da Bellevue åpnet 17. mai 1956. Restauranten med utsikt over byen og havet var noe man ikke hadde sett maken til i Haugesund. I vestlandets største restaurant i ett lokale, hvor man kunne beverte 400 gjester hvis dansegulvet ble tatt i bruk til bord og stoler. Stadig nye utenlandske orkestre og artister, en duft av den store verden.

Det tok sin tid og kostet strev å få det til.

Jeg møtte nok en del motber fra ledelsen i Haugesund, men ikke fra folk jeg var i forretningsmessig kontakt med når kom i gang igjen med forretningsdriften og skulle ha ting utført, sier Romsøe.

På den tiden følte han at byen langt på vei hadde godtatt ham igjen.

– Det ble iallfall suksess? – Ja, gudbevare meg vel. 2-300 mennesker i kø når vi åpnet dørene. Presset var så stort at enkelte fikk revet i stykker klærne. Slik var det hver fredag, lørdag og søndag. Men så var jeg jo også alene i markedet.

– Det var jeg som innførte cover charge her, legger han til. – CC kr. 5,- sto det i annonsene. Senere ble det 10,-. Med 3-400 gjester var det jo rene gullgruver.

På veggene i leiligheten henger mange minner fra Bellevue-tiden. Bilder av orkestre og artister. Carl Romsøe omgitt av ansatte eller eksotiske danserinner.

Bellevue fikk konkurranse etter hvert, fra nye hoteller og restauranter, men Romsøe holdt det gående til pensjonsalderen var passert og han ble slått konkurs i 1977.

– Uten at jeg var konkurs, sier han, og viser fram en annonse fra Haugesund skifterett som forteller at boet er gjort opp med full dekning til alle kreditorene. Nederst på annonsen er en påtegning med rød kulspenn: «Haugesunds Mafia».

Da han ble slått konkurs, var han enkemann og flyttet fra leiligheten på Bellevue til landstedet i Nedstrand. Der bodde han ti års tid, til han fikk leilighet i eldresenteret i Førdesfjorden.

Han er blitt litt dårlig til bens, men om kjødet er skropeligere, er ånden fremdeles temmelig villig.

– Det har vært et omskiftelig liv med mye å glede seg over, selv om jeg ble slått konkurs uten å være det og lenge var på villspor uten å skjønne det, sier han.

– Glem nå ikke å få med at jeg ber om unnskyldning for mine villfarelser.

ble på tysk krigstid medlem av den norske Legion Norge og ble oppsatt i Tyskland med norske frivillige fra 1. august 1941. Etter grunnutdanning ble avdelingen sendt til østfronten og tildelt den tyske 50. armekorps ved Leningrad (i dag St. Petersburg). I januar 1942 ble det satt opp en egen rekruttskole for Den norske legion i Holmestrand. Den ble nedlagt i 1943, da legionen gikk mot avvikling.

Det ble lagt vekt på at legionen skulle være en ren, norsk avdeling, og mange ble lokket med at den skulle være kimen til gjenopprettelsen av en norsk hær. Tyskerne stoppet disse planene, og veien gjennom tysk tjeneste ble den eneste mulighet for å komme til fronten. I stedet for Waffen-SS-merket på det ene kragespeilet bar de frivillige den norske løve. Etter vel et års innsats på fronten ble Den norske legion trukket ut av frontområdet ved Leningrad.

Legionærer som hadde opprinnelig kontrakt og ønsket å slutte, ble sendt hjem til Norge. Andre gikk over i andre avdelinger.

(Kilde: Norsk krigsleksikon 1940-45. J. W. Cappelen's Forlag 1995).

Beleiringen av Leningrad

Leningrad, som har fått igjen sitt gamle navn St. Petersburg og gjerne regnes som en av verdens vakreste byer, gjennomgikk ufattelige lidelser under Hitler-Tysklands forsøk på å erobre Sovjetunionen. Beleiringen varte i 900 dager, fra september 1941 til januar 1943 av tyske og finske tropper. De beskjøt byen med artilleri og greide i perioder å avskjære dens forbindelseslinjer. Bare en tynn forsyningslinje over innsjøen Ladoga ble holdt åpen.

Anslagene over hvor mange av byens innbyggere som omkom, varierer fra noe under en million til en og en halv million. De fleste døde av sult. I dag har St. Petersburg omkring fem millioner innbyggere, med forsteder nærmere seks.